Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

РЕФЕРАТ
на
ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
освітнього ступеня «магістр»

на тему:

«ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»

Виконала:
студентка VI курсу, групи 614дз,
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітня програма Спеціальна освіта
Альона ГРОМ

Керівник:
кандидат пед. наук, доцент
Інна БАБІЙ

Рецензент:
доктор пед. наук, професор
Світлана ЦИМБАЛ-СЛАТВІНСЬКА

Умань – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА 8

1.1. Навчально-пізнавальна діяльність як основа формування уявлень у загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі 8

1.2. Особливості розвитку пізнавальної діяльності у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку у спеціальній літературі 19

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ У ДІТЕЙ СТАШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ 28

2.1. Завдання і організація констатувального етапу дослідження 28

2.2. Аналіз результатів анкетування батьків та вчителів 37

2.3 Стан сформованості уявлень про навколишній світ у старших дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку 49

2.4. Організація і проведення формувального етапу дослідження 58

2.5. Аналіз результатів формувального експерименту

ВИСНОВКИ 69

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 79

ДОДАТКИ 91

ВСТУП

На сучасному етапі реалізації державної політики у сфері реформування освіти й прагнення до європейських цінностей, орієнтовано на реалізацію сучасних концепцій освіти й потенційних можливостей кожної дитини та зумовило зміни щодо суспільного ставлення до осіб з порушеннями психофізичного розвитку. Міжнародні тенденції, проголошення Всесвітньої декларації прав людини, Конвенція про права дитини, державна політика в системі освіти надали кожній дитині гарантоване право на розвиток, виховання і навчання відповідно до своїх можливостей**,** зокрема учням з інтелектуальними порушеннями, отримати комплексну професійну підтримку в умовах інтелектуального дизонтогенезу.

Зміни, що стосуються контингенту спеціального закладу дошкільної освіти у результаті зростання чисельності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, які донедавна не були включені в освітній простір, призвели до необхідності підсилення корекційної спрямованості педагогічного процесу з акцентом на пізнавальній діяльності такої категорії дітей. Означені зміни зумовили виникнення потреби в розробленні сучасного змістового й методичного забезпечення з використанням педагогічних технологій, які забезпечують сприятливі умови для розвитку та соціальної адаптації – провідних векторів навчання дітей з інтелектуальними порушеннями.

Значний внесок у розвиток освітнього процесу в загальноосвітньому просторі для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня було зроблено вченими, в працях яких обґрунтовано та висвітлено основні напрями корекційно-розвивальної роботи.

Серед широкого кола досліджень, що присвячені вихованню, навчанню і розвитку, на особливу увагу заслуговують такі, що розглядають питання формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, оскільки навколишнє середовище є підгрунтям для організації різних видів діяльності дитини, що

спонукають до аналізу, вивченню предмету чи явища, сприяють активному засвоєнню та використанню набутих знань. Саме уявлення про навколишній світ виступають у якості підґрунтя для вирішення першочергових практичних і пізнавальних завдань, що передбачають оперування реальними об'єктами природи. Водночас формування елементарних уявлень про навколишній світ, комунікації та трудової діяльністї у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня є необхідною умовою для їхнього максимально успішного включення у життя соціуму відповідно до їх потенційних можливостей та підвищення ступеня незалежності повсякденного функціонування.

Проблемі формування у дітей уявлень про навколишній світ присвячено ряд досліджень (Т. Байбара, О. Біда, Ф. Кисельов, В. Пакулова та ін.). Специфіку ознайомлення з природою дітей з порушеннями інтелектуального розвитку розкрито у працях А. Катаєвої, Є. Ковальової, Н. Морозової, Н. Павлової, Н. Соколової. На сучасному етапі організації досліджень науковцями Г. Блеч, А. Косимовою, Н. Малюховою, А. Міненко, О. Мякушко, Н. Рахуба, С. Трикоз та ін. розглядається проблема формування уявлень про навколишній світ у дітей з інтелектуальними порушеннями у контексті різних аспектів. Дослідники наголошують на тому, що існує кореляція між кількістю зазначених уявлень і ступенем успішності опанування подальших знань, умінь і навичок.

Аналіз педагогічного досвіду засвідчує відсутність методичної системи, яка забезпечує формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, що закономірно призводить до підвищення державного і наукового інтересу до проблем розвитку та навчання таких дітей, підвищується увага до змісту програм навчання та виникає потреба у розробленні змістового й методичного забезпечення реалізації освітнього процесу.

Таким чином, актуальність проблеми обумовлена не лише необхідністю розроблення педагогічних технологій з метою забезпечення сприятливих умов

для розвитку та соціальної адаптації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, а й відсутністю методичної системи, що забезпечує формування уявлень про навколишній світ, як підґрунття для створення означених умов, у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Актуальність та недостатня розробленість проблеми обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи.

Об'єкт дослідження – навчально-пізнавальна діяльність дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Предмет дослідження – цільові, змістові, методичні та організаційні аспекти формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Мета дослідження полягала у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній апробації програми формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури та визначити стан розробленості проблеми формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

2. Виявити стан та рівні сформованості уявлень про навколишній світ, розкрити особливості уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність програми формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку як умови підвищення ефективності їх навчання, розвитку та соціалізації.

4. Розробити методичні рекомендації щодо реалізації педагогічної технології формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: теорії

корекційно-розвивального та диференційованого навчання дітей з інтелектуальними порушеннями на основі різнобічного врахування їхніх психофізичних особливостей та пізнавальних можливостей (І. Бех, В. Бондар, Л. Вавіна, І. Єременко, Г. Мерсіянова, В. Синьов, К. Турчинська, О. Хохліна та ін.); положення про соціальну зумовленість навчання дітей з особливими освітніми потребами (Л. Виготський, І. Єременко, О. Мартинчук, І. Татьянчикова, О. Таранченко, О. Федоренко, М. Ярмаченко та ін.); концепції навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями (О. Гаврилов, Т. Лісовська, О. Маллер, С. Миронова, О. Стребелєва, Л. Шипіцина); наукові підходи щодо формування уявлень про навколишній світ (Г. Блеч, Н. Малюхова, О. Мякушко, Н. Рахуба, С. Трикоз та ін.), міжнародні акти, законодавчі та нормативно-правові документи (нормативну базу дослідження складають: положення Законів України «Про освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Концепція Нової Української Школи», «Концепції національного виховання»), в тому числі положення сучасних наукових концепцій в галузі освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Для розв’язання окреслених завдань та забезпечення достовірності положень і висновків дослідження використано комплекс взаємодоповнюючих методів:

теоретичні – системний аналіз наукової психолого-педагогічної літератури в розрізі проблеми, яка досліджувалася; теоретичне вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду; аналіз, синтез та узагальнення педагогічної літератури для визначення змісту понять: «навчально-пізнавальна діяльність», «формування уявлень», «педагогічна технологія»; порівняння і систематизація для опису стану сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку; *емпіричні* – анкетування батьків для вивчення умов, в яких перебуває дитина вдома та ролі батьків у формуванні уявлень про навколишній світ у своїх дітей (анкета для батьків); анкетування вчителів на предмет вивчення організаційних умов діяльності, проблеми методичного

забезпечення (анкета для вчителів); завдання, спостереження, анкетування, бесіди, опитування для учнів з метою вивчення стану сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня;

математично-статистичні – статистична обробка й систематизація одержаних результатів дослідження; обчислення ступіня складності Р кожного питання; кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Практичне значення дослідження полягає у:

– визначенні змісту, ефективних умов та апробації методики щодо формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, які можуть бути використані корекційними педагогами, вихователями спеціальних закладів освіти у процесі організації фронтальних та індивідуальних занять, навчально-реабілітаційних центрів, батьками дітей з інтелектуальними порушеннями в корекційно-реабілітаційній роботі;

– розробленні методичних рекомендацій щодо реалізації педагогічної технології формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, які можуть бути використані педагогами спеціальних закладів освіти, навчально-реабілітаційних центрів у процесі організації фронтальних та індивідуальних занять;

– використанні результатів дослідження при укладанні навчальних програм та розробленні посібників для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, їхніх батьків, корекційних педагогів, фахівців навчальнореабілітаційних центрів тощо.

Робота складається із вступу, трьох розділів, списку використаних джерел (91). Зміст викладено на 71 сторінці основного тексту. Додатки розміщено на 16 сторінках.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури та вивчення практики роботи закладів дошкільної освіти з проблеми дослідження засвідчив, що, незважаючи на достатній рівень уваги до пізнавальної діяльності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, питання формування уявлень у дітей зазначеної категорії про предмети і явища навколишнього світу є недостатньо дослідженими. Вивчення стану проблеми у практиці роботи спеціальних закладів освіти виявило відсутність системи цілеспрямованого формування уявлень про навколишній світ, що гальмує перебіг навчально-пізнавальної діяльності, а також справляє негативний вплив на процес соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями.

Експериментально виявлено стан сформованості уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку легкого і помірного ступенів, визначено особливості формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня. Виявлено три рівні сформованості уявлень про навколишній світ (низький, середній та достатній), які засвідчили значущість врахування індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини, а також аргументували потребу в розробленні та впровадженні педагогічної технології, що передбачає застосування диференційованого підходу до їх формування і вдосконалення.

Обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність програми формування уявлень про навколишній світ, репрезентує комплексну систему педагогічного впливу, що знайшло втілення в розробленні програми з корекційнорозвиткової роботи «Розвиток мовлення дітей з помірною розумовою відсталістю в процесі ознайомлення з природою» для підготовчих, 1-4 класів спеціальних закладів освіти для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, визначенні педагогічних умов, а також забезпечило активізацію компенсаторних можливостей дітей у процесі організації їх навчальної діяльності.

Розроблено та апробовано методичні рекомендації для вчителів-логопедів щодо реалізації педагогічної технології формування уявлень про навколишній світ з метою озброєння їх новими методами та прийомами корекційно-розвивальної роботи, опанування яких сприяло підвищенню ефективності спеціальнопедагогічного впливу у процесі навчання та виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня.

Отже, в результаті проведеного дослідження було розв'язано поставлені завдання і доведено ефективність програми формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня як умови підвищення ефективності їх навчання.